

آرایش و زینت زن از نظر قرآن و سنت

ماجده زرگوش^۱

چکیده

انسان‌ها به‌طور فطری زیبایی را دوست دارند. از این رو، آرایش و زینت همواره مورد توجه آنها بوده است که در عصر حاضر نیز گسترش و توسعه این مسئله در جوامع به‌وضوح دیده می‌شود. و با توجه به مبتلابه بودن، مسئله زینت از اهمیت زیادی برخوردار است و لازم است روشن شود که آرایش و زینت از نظر قرآن و سنت رسول اعظم ﷺ چه جایگاهی دارد و دستورهای ایجابی و سلبی درباره «زینت» در کتاب و سنت بررسی شود. در مورد زینت و آرایش اصل بر مباح بودن آن است و آرایش زن برای شوهر و شوهر برای همسر خود مستحب است، اما آرایش زن برای مردان بیگانه حرام، نامشروع و زمینه‌ساز فساد و بی‌بند و باری است. زینت و آرایش با وسایل مختلفی مانند لباس، زینت‌آلات، پاکیزگی، بوی مطبوع، آرایش مو و چهره انجام می‌شود. در ارتباط با لباس و آراستگی اموری مستحب و برخی مباح و برخی هم حرام است.

واژگان کلیدی: زینت، آرایش، تبرج، سنت.

۱. مقدمه

از جمله مباحث مبتلابه امروز، زینت‌کردن و خودآرایی است. گرایش انسان‌ها به‌سوی زیبایی و آراستگی و نیز پیراستگی از پلیدی‌های یک نیاز کمال‌خواهانه است که در سرشت انسان نهاده شده و همین امر سبب گرایش دختران و پسران به‌سوی فرهنگ‌ها و مدل‌های گوناگونی شده که نیک و بد آن آمیخته به‌هم، در قالب‌های زیبا به‌آنها عرضه می‌شود که همین امر سبب تغییر رفتارها و نگرش‌های آنان می‌گردد. اگر این نیاز بر اساس مبانی ارزشی و فرهنگ دینی پاسخ داده نشود، جوانان به سراغ فرهنگ بیگانه رفته و آن را به همراه دیگر آموزه‌های آن و خارج از حد و مرزهای دینی به دست می‌آورند. از سوی دیگر موضوع آرایش و پیرایش بانوان و بایسته‌ها و نبایسته‌های آن، در نشاط جسمی و روحی بانوان و استحکام خانواده‌ها و سلامت جامعه نقش بسیاری دارد.

۱. دانش‌آموخته کارشناسی فقه خانواده، مجتمع آموزش عالی بنت‌الهدی، جامعه المصطفی العالمیه، از کشور عراق.

در خلقت و طبیعت هرانسانی، کمال خواهی به ودیعت نهاده شده است. زیبایی و جمال جزئی از کمالات است و زیباجویی و جمال دوستی از جمله چیزهایی است که در سرشت آدمی تعبیه شده است. به گفته استاد مطهری: «گرایش انسان به زیبایی و جمال یکی از خواسته‌های فطری انسان است و احساس لذت از زیبایی و تناسب و پاکیزگی‌ها، با سرشت انسان آمیخته شده است» (مطهری، ۱۳۶۲، ص ۸۰). این خوی در افرادی که به جوانی می‌رسند بیشتر تجلی می‌کند؛ زیرا ایشان در دوره‌ای قرار دارند که زیبایی طبیعی به اوج خود می‌رسد. این امر جسمانی روح آنها را نیز به خویش مشغول کرده است. بر این اساس، یکی از سرگرمی‌های جوان، رسیدگی کردن و افزودن به زیبایی جسمانی‌اش است. آنچه در این پژوهش مورد بررسی قرار گرفته است، مسئله آرایش و زینت زنان است و دیگر آنکه زینت گاهی بر خود بدن طبیعی انسان، به‌ویژه بدن زن اطلاق می‌شود. مراد از زینت در این پژوهش، چیزهایی است که موجب می‌شود بدن انسان زیباتر و جذاب‌تر شود مانند لباس و زیورآلات.

اگرچه مسئله آرایش و زینت از قدیم مطرح بوده است، اما کم‌تر به صورت مستقل و منظم به این موضوع پرداخته شده است. خالد غفوری در مقاله‌ای با عنوان اظهار زینت زن و حکم آن، ضمن بررسی آیه ۳۱ سوره مبارکه نور، حکم فقهی اظهار زینت زن را نیز بررسی کرده است. همچنین در کتاب آرایش و پوشش از دیدگاه پیامبر اعظم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، تألیف مریم معین‌الاسلام، که بحثی روایی، تاریخی و جامعه‌شناختی است، مسئله حجاب و اهمیت مورد بحث و بررسی قرار گرفته است. پژوهش حاضر با هدف معرفت‌افزایی درباره آرایش و زینت و اطلاع‌رسانی به دیگران در مورد این مسئله انجام پذیرفته است. سؤالاتی که این پژوهش در صدد پاسخ‌گویی به آنها است عبارتند از: جایگاه آرایش و زینت زن از نظر قرآن و سنت رسول اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ چیست؟ دستورهای ایجابی درباره زینت کدام است؟ دستورهای سلبی درباره زینت چیست؟

«آرایش» اسم مصدر «آراستن، زیور، جمال زین، زبرج، حلیه» است و «آرایش کردن» به معنای آراستن و جلوه کردن می‌باشد. (دهخدا، ۱۳۷۷، ۶۲/۱)

«زینت» نیز از ماده زین می‌آید که مقابل زشتی است. (فراهیدی، ۱۴۱۰ هـ. ق، ۷/۳۸۷) طریحی در مجمع‌البحرین می‌گوید: «زینت آن چیزی از زیورآلات و لباس و مانند آن است که انسان به واسطه آن آراسته می‌شود» (طریحی، ۱۴۱۶ هـ. ق، ۶/۲۶۲)، و تعریف آن در محیط به این صورت آمده است: «زینت اسم جامعی است برای هر چیزی که به واسطه آن آراسته شود، و جمع آن زین است» (اسماعیل بن عباد، ۱۴۱۴ هـ. ق، ۹/۹۴).

۲. جایگاه زیبایی و آرایش

آرایش، امری فطری و طبیعی است و گرایش فطری زن به آرایش، آثار روانی بسیار مثبتی برای وی دارد. بی میلی به آراستگی و آرایش، نشانه اختلال شخصیتی و روانی در فرد است. بر این اساس، پوشیدن جامه زیبا، بهره‌گیری از مسواک و شانه زدن مو، خوش بو بودن، استفاده از انگشتر و آراستن خویش هنگام عبادت جزو مستحبات مؤکد است.

سه زن محضر رسول خدا ﷺ رسیدند و از شوهران خود شکایت کردند. یکی از آنان نسبت به خودداری شوهرش از کاربرد بوی خوش گله داشت. رسول خدا ﷺ بی درنگ در حالی که به نشانه خشم ردایش را به زمین می‌کشید، از خانه به مسجد رفت و بر منبر آمد و فریاد کرد: «چه می‌شود گروهی از یاران مرا که ترک گوشت و بوی خوش و زن کرده‌اند؟ همانا من هم گوشت می‌خورم و هم بوی خوش به کار می‌برم و هم از زنان بهره می‌گیرم و هر کس از [شیوه] من روی گرداند، از من نیست.» (الکلبینی، ۱۳۶۳، ۱۱۹/۵)

هنگامی که رسول خدا ﷺ نزد اصحاب می‌رفت، به آینه نگاه می‌کرد و موهای خود را شانه می‌زد و مرتب می‌کرد و می‌فرمود: «خداوند دوست دارد وقتی بنده‌اش به نزد دوستانش می‌رود، خود را آماده و زیبا سازد.» (محمدی ری شهری، ۱۴۱۶ ه.ق، ۱/۴۱۴) قرآن کریم نیز آفرینش و وسایل تجمل را از لطف‌های خدا نسبت به بندگانش می‌داند (رک.، اعراف: ۳۱ و ۳۲). همچنین در اسلام، زنی را که کوتاهی می‌کند و خود را برای شوهرش نمی‌آراید، سرزنش شده است. (مجلسی دوم، ۱۴۱۰ ه.ق، ۷۰/۱۲۲)

رسول گرامی اسلام ﷺ فرمود: «پاکیزه باشید و خودتان را شبیه یهود نکنید. زنان یهودی که زناکار شدند، بدان جهت بود که شوهرانشان کتیف بودند.» (حرعاملی، ۱۴۰۹ ه.ق، ۳/۳۵۵). از این رو، در آموزه‌های دینی تأکید شده است که خودتان را پاکیزه کنید تا زنانتان به شما متمایل گردند (الهی‌بلندشهری، ۱۳۹۰، ص ۸۶).

اهتمام رسول خدا ﷺ به زینت و آرایش زنان، نشان دهنده وجود مصالح فردی و اجتماعی است؛ زیرا شارع مقدس، قوانین و دستورهای دینی را بر اساس مصالح فردی و اجتماعی وضع می‌کند و در هر امری که مصلحتی وجود داشته باشد، احکام متناسب را به صورت واجب یا مستحب صادر می‌کند.

۳. دستورهای ایجابی درباره زینت

از آن جا که در امر زینت، مصالحی برای انسان به ویژه زنان نهفته است، شارع مقدس آن را مستحب دانسته و دستورهایی در مورد آن صادر کرده است. البته این دستورها، ایجابی و سلبی اند. در بعد

ایجابی، افراد مؤمن باید آراسته باشند و از زینت حتی هنگام عبادت استفاده کنند. شرع مقدس، به زنان بیش از سه روز اجازه ترک زینت نداده است.
پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمود:

لَا يَحِلُّ لِمَرْأَةٍ تُوْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ أَنْ تَحُدَّ عَلَى مِيتٍ فَوْقَ ثَلَاثِ لَيَالٍ إِلَّا عَلَى زَوْجٍ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا.

برای زنی که به خدا و روز جزا ایمان دارد، جایز نیست برای مرده‌ای بیش از سه روز آرایش را ترک کند، مگر برای زوج خود که واجب است چهار ماه و ده روز آرایش نکند. (عاملی (شهید اول)، ۱۴۱۰ ه.ق، ۲ / ۴۲۴)

ایشان در جایی دیگر فرمود: «ان الله يحب من عبده اذا خرج الى اخوانه ان تهباء لهم ويتجمل؛ همانا خداوند دوست دارد بنده‌اش وقتی برای دیدار برادرش خارج می‌شود، خود را آماده کند و برای آنان زیبا سازد». (محمدی ری شهری، ۱۴۱۶ ه.ق، ۱ / ۴۱۴) بر اساس سخن تاریخ‌نگاران، پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله نه تنها مخالف زیبایی و آرایش نبود، بلکه بر آن تأکید می‌ورزید و حتی رهنمودهایی نیز برای زیباسازی ارائه می‌کرد. توجه به این گزارش‌ها به خوبی نمایانگر جایگاه آرایش و زیبایی از دیدگاه رسول خدا صلی الله علیه و آله است.

امام صادق علیه السلام فرمود: «پیامبر به زنی به نام ام عطیه که آرایشگر بود، گفت: ای ام عطیه، وقتی دختری را آرایش می‌کنی، صورتش را با پاره پارچه پاک مکن. بی‌شک، تکه پارچه، جلوه چهره را می‌گیرد». (کلینی، ۱۳۶۳، ۵ / ۱۱۸) این روایت نشان‌دهنده توجه رسول خدا صلی الله علیه و آله نسبت به آرایش، زیبایی و بهداشت پوست برای حفظ زیبایی است.

همچنین از امام صادق علیه السلام چنین نقل شده است: «زن آرایشگری محضر رسول گرامی اسلام صلی الله علیه و آله رسید. حضرت از جمله سفارش‌هایی که به وی کرد، این بود که برای زیباتر شدن زنان، گیسو را به گیسو گره مزین». (کلینی، ۱۳۶۳، ۵ / ۱۱۹)

امام صادق علیه السلام نقل می‌کند: «پیامبر فرمود: عطر زنانه باید خوش‌رنگ و دارای بوی ملایم باشد و عطر مردانه باید کم‌رنگ و از بوی تندی برخوردار باشد». (حرعاملی، ۱۴۰۹ ه.ق، ۱ / ۴۴۴)
پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله درباره زینت و آرایش، به تفاوت میان زن و مرد توجه ویژه‌ای داشت. همچنین به مردان دستور می‌داد ناخن خود را کوتاه کنید و به زنان می‌گفت ناخن خود را کوتاه نکنید و برای زینت، کمی ناخن خود را بلند نگه دارید. (حرعاملی، ۱۴۰۹ ه.ق، ۱ / ح ۱)
رسول خدا صلی الله علیه و آله به زنان اجازه می‌داد تا موهای خود را با رنگ بیاریند. ایشان به زنان همسر دار فرمود خود را با رنگ برای شوهرانشان آرایش دهند و زنان بی‌همسر را دستور داد تا دست‌های خود

را حنا ببندند تا به دست‌های مردان شباهت نداشته باشند. (حرعاملی، ۱۴۰۹ ه.ق، ۴۴۴/۱)

بر اساس سیره رسول خدا ﷺ، زینت و تجمل در نظر شارع مقدس، محبوب است و از جمله مستحبات، زینت به قصد اظهار نعمت‌های الهی است. توجه به زینت، تخلق به اخلاق الهی است. از این رو، پیامبر می‌فرمود: «ان الله جميل و يحب الجمال». (طبرسی، ۱۴۱۵ ه.ق، ۶۷۳/۴)

در سیره نبوی، مسئله زینت و توجه به وضع ظاهر چنان مهم است که حضرت به کسانی که به این امر بی‌توجه بودند، اعتراض و با آنان برخورد می‌کرد. ابن عباس نقل می‌کند: «پیامبر به یکی از همسران خود که مویی ژولیده و ظاهری ناآراسته داشت، تذکر داد و به وضع ظاهری او اعتراض کرد». (کلینی، ۱۳۶۳، ۱۱۸/۵)

در روایتی آمده است که شخصی به نام ابوریحانه به حضور رسول خدا ﷺ رسید و عرض کرد: «ای رسول خدا ﷺ، من زیبایی را دوست دارم، حتی زیبایی کفش را. آیا این از تکبر است؟ حضرت فرمود: خداوند زیباست و زیبایی را می‌پسندد و دوست دارد که اثر نعمت خود را در بنده‌اش ببیند». (احسان بخش، ۱۳۶۶، ۳۱۲/۲)

از منظر دین، هزینه کردن برای زینت و آرایش جزو امور ضروری و لازم است و حتی این امر از انفاق در راه خدا پسندیده‌تر است. پیامبر اکرم ﷺ در وصایای خود به امیرمؤمنان علیه السلام فرمود: «درهم في الخضاب افضل من ألف درهم في سبيل الله و فيه أربع عشرة خصلة؛ هزینه یک درهم برای خضاب ارزشمندتر از هزینه هزار درهم در راه خداست و در خضاب کردن چهارده ویژگی است» (حرعاملی، ۱۴۰۹ ه.ق، ۸۵/۲). دلیل این سخن پیامبر، وجود آثار مثبت خضاب است.

آن زمان که پیامبر ﷺ فهرست جهیزیه دخترش را تهیه کرد، عطر جزء یکی از کالاها بود. این موضوع نشان‌دهنده اهمیت مسئله زینت است. همچنین از حضرت رسول صلی الله علیه و آله نقل شده است: «احسنوا لباسکم و اصلحو ارحالکم حتی تکنوا کانکم شاته فی الناس؛ زیبا لباس بپوشید و مرکب خوب سوار شوید تا در نگاه مردم خوب جلوه کنید» (محمدی ری‌شهری، ۱۴۱۶ ه.ق، ۴۱۴/۱). سفارش برای بهره‌مندی از عطر، خضاب، مسواک و داشتن لباس پاکیزه، همه بر استحباب مسئله زینت دلالت دارد.

۴. دستوره‌های سلبی درباره زینت

شارع مقدس، زینت و آرایش را به‌عنوان امری محبوب، برای زنان مطرح و در این راستا رهنمودهای لازم را ارائه کرده است. به موازات تأکید بر زینت و زیبایی، توجه دین‌داران زنان را همچنین به بخش آسیب‌زای زینت هم جلب کرده‌اند و دستوره‌های سلبی هم در این راستا بیان داشته است.

۴-۱. آشکار نکردن زینت

از عنوان های مهمی که حکم استحباب زینت را به حرمت تغییر می دهد، آشکار کردن زینت زن است که قرآن کریم از این عمل نهی فرموده است: «لَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا» (نور: ۳۱).
 فقهای مسلمین اتفاق نظر دارند که زن باید بدن خود را به جز دست و صورت بپوشاند، همچنین در حرمت نگاه کردن مرد به غیر دست و صورت زن، وحدت نظر دارند؛ زیرا حرمت نشان دادن زینت بر زن به طور یقینی برای باز داشتن مردان از نگاه به آنهاست و زینت موضوعیتی نداشته تا سبب حرمت شود، بلکه مقدمه ای است برای باز داشتن نگاه مردان به زنان. برای این منظور باید زینت شناخته شود تا حکم به حرمت نشان دادن زینت زن به مرد شود.

وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ كُمْرِهِنَّ عَلَىٰ جُيُوبِهِنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ...

به زنان با ایمان بگو چشم های خود را از نگاه (هوس آلود) فروگیرند و دامان خویش را حفظ کنند و زینت خود را جز آن مقدار که نمایان است، آشکار ننمایند و [اطراف] روسری های خود را بر سینه خود افکنند [تا گردن و سینه با آن پوشانده شود] و زینت خود را آشکار نسازند، مگر برای شوهرانشان.... (نور: ۳۱)

تفسیرهای متعددی برای واژه «زینت» در این آیه کریمه بیان شده که همه آنها بر وجوب پوشش زن دلالت دارد:

الف) مرحوم طبرسی قائل است که «زینت» به معنای محل زینت از بدن زن است. (طبرسی، ۱۴۱۵ ه. ق. ۴/۱۳۸)

ب) مقصود از «زینت» زیورآلات است. سید محمد باقر لکنهوی می گوید که مقصود، زینت های آویخته به بدن است که نگاه به آنها حرام است، نه زیورآلات که جدای از بدن باشد؛ زیرا نگاه به زینتی که بر بدن زن است، به طور معمول در اکثر موارد، ملازم با نگاه به بدن زن می باشد. روشن است که حرمت نگاه کردن به زینت های آویخته به بدن زن، نوعی مبالغه و تأکید در حرمت نگاه به محل زینت از بدن زن می باشد. «جمع الجوامع» درست گفته است که زمانی زنان از اظهار زیورآلات نهی شدند؛ سپس از اظهار صدای آنها مورد نهی قرار گرفتند. از این جا دانسته می شود که نهی از نشان دادن مواضع زیورآلات شدیدتر است. (رضوی لکنهوی، ۱۳۴۷ ه. ق. ص ۳۵)

مرحوم جزایری در تفسیر قلائد الدرر، در آیات احکام می نویسد:

احتمال دارد مراد از زینت، خود زیورآلات باشد، به این معنا که هرگاه آنها بر بدن آویخته است، نگاه به آنها حرام است و در چگونگی تعبیر در آیه که نگاه به زینت های آویخته به بدن را حرام کرده، نه اعضای بدن که موضع زینت است، نوعی مبالغه در لزوم پوشاندن

بدن و حرمت نگاه به آن، به چشم می خورد؛ زیرا در حلیت نگاه به زیورآلات جدا از بدن زن، بحثی نیست؛ پس حرمت نگاه به آنها به اعتبار همراه بودنشان با بدن، به طریق اولی مستلزم حرمت نظر به مواضع زینت است. (جزایری، ۱۳۹۱، ۱۶۷/۳)

ج) مقصود از «زینت» معنایی است که شامل اعضای بدن زن و زیورآلاتی که بر بدن اوست، می شود. در روایتی از زراره از امام صادق علیه السلام نقل شده است: «الزينة الظاهرة: الكحل والحام؛ زینت نمایان، سرمه و انگشتر است» (حرعاملی، ۱۴۰۹هـ.ق، ۱۴/۱۴۶). و در صحیحه فضیل روایت شده است: «سألتُ أبا عبد الله عليه السلام عن الذراعين من المرأة، هما من الزينة التي قال الله: ولا يبدین زینتهنَّ إلا لبُعولتهنَّ؟ قال: نعم...؛ از امام صادق عليه السلام پرسیدم: آیا دو ساعد زن جزء زینتی است که خداوند فرمود: زینت خود را آشکار نسازید مگر برای شوهرانتان؟ فرمود: بله» (حرعاملی، ۱۴۰۹هـ.ق، ۱۴/۱۴۵).

سید محمد باقر رضوی لکنهوی (۱۳۴۷ هـ.ق) گوید:

استعمال واژه «زینت» در زینت های طبیعی شایع و فراوان است؛ همانطور که در شعر آمده «و کف خضیب زینت بینان؛ کف دست خضاب شده ای که به انگشتان مزین شده است»، بلکه در قرآن نیز در همین معنا استعمال شده: «المال والبنون زينة الحياة الدنيا؛ مال و فرزندان زینت زندگی دنیا هستند» (کهف: ۴۶).

زن زینت خود را نباید ظاهر کند مگر در دو مورد: «وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلَا يَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَى جُيُوبِهِنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ...» (نور: ۳۱). دو استثنا در این جا وجود دارد:

یک استثنا در مورد خود زینت است، یعنی بعضی از زینت ها و به تعبیر قرآن زینت ظاهر و استثنای دوم در مورد افراد است؛ و مگر برای بعضی از طبقات که در برابر آن طبقات که غیر شوهر او هستند (در مورد شوهر که محرز است) زن می تواند حتی زینت غیر ظاهر را آشکار کند و آنها پدران، پسران، برادرزادگان، خواهرزادگان، فرزندان شوهر (و چند طبقه دیگر هستند).

امام صادق عليه السلام از رسول خدا صلى الله عليه وآله وسلم روایت می کند: «أَيُّ امْرَأَةٍ تَطَيَّبَتْ وَخَرَجَتْ مِنْ بَيْتِهَا فَهِيَ تُلَعْنُ حَتَّى تَرْجِعَ إِلَى بَيْتِهَا مَتَى مَا رَجَعَتْ؛ هر زنی که عطر بزند و از خانه خارج شود، لعنت بر او فرستاده می شود تا زمانی که به خانه بازگردد». (حرعاملی، ۱۴۰۹هـ.ق، ۱۴/۱۱۴)

۴-۲. تبرج بیمارگونه

یکی از ویژگی های مهم زنان، خودآرایی و خودنمایی است. در دین مبین اسلام، از این ویژگی با واژه «تبرج» یاد می شود که با توجه به معنای لغوی این واژه، بهتر می توان به تعریف خودآرایی پرداخت. در فرهنگ نامه ها، معانی زیر برای تبرج آورده شده است:

الف) جلوه‌گری و عرضه زیبایی‌ها؛ (المقری القیومی، بی تا، ۴۲۰/۱)

ب) خودنمایی در برابر مردان؛ (احمدزادی، ۲۰۱۱م، ۲۴۰/۱)

ج) تبرج از ماده برج، به معنای ظهور و آشکار ساختن است و به زنی که زیبایی‌هایش را در برابر نامحرم ظاهر می‌سازد، گفته می‌شود. (مصطفوی، ۱۳۶۸، ۲۲۷/۱)

بنابراین، خودآرایی و خودنمایی مترادف بوده و به معنای تبرج است. از نظر روانشناختی، خودآرایی یکی از نیازهای اصیل و فطری زن به شمار می‌آید و باید مورد احترام و توجه مرد قرار گیرد تا به علت پاسخ نگفتن به این نیاز فطری، آسیب‌های روحی بر زن وارد نشود. (معین‌الاسلام، و طیبی، ۱۳۸۰، ص ۲۱۷)

زنان از نظر روانی، دارای ویژگی‌های دیگرخواهی هستند و همین موجب خودآرایی در آنان می‌شود. در واقع، زنان به عرضه زیبایی خود نزد دیگران بیش از خود زیبایی علاقه نشان می‌دهند. از این رو، در محیط خانه کم‌تر به زیبایی‌های خود توجه دارند، ولی هنگامی که در مجالس و محافل عمومی شرکت می‌کنند، نسبت به زیبایی و آراستگی اهتمام بیشتری می‌ورزند. (معین‌الاسلام، و طیبی، ۱۳۸۰، ص ۲۱۷)

تجربه نشان داده است که اگر این حس تبرج و خودآرایی زنان در [داخل محیط خانواده] خود و هم‌جنس‌های آنها با آزادی کافی همراه باشد، آنها خود را از خودآرایی در مناظر عمومی و محضر بیگانگان بی‌نیاز می‌یابند. (هاشمی کاوندی، ۱۳۷۹، ص ۱۱۳)

مردان باید به نیاز زیباپسندانه زنان اهمیت بدهند و آن را سرکوب نکنند تا به صورت ناهنجاری روانی ظاهر نشود. اگر زنان برای برآوردن این نیاز فطری در محدوده خانواده آزاد باشند، خودآرایی به صورت منفی در جامعه گسترش نخواهد یافت. از نظر روانشناسی جنسی ثابت شده است که تحریک‌پذیری مرد در برابر محرک‌های بصری بسیار بیشتر از دیگر محرکات است. در صورتی که زن در برابر محرکات لمسی حساسیت بیشتری دارد. خصلت مرد، چشم‌چرانی و خصلت زن، خودآرایی است. تبرج از ویژگی‌های عاطفی هر زن است و کم‌تر اتفاق افتاده که مردان با لباس‌های بدن‌نما خارج شوند. (هاشمی کاوندی، ۱۳۷۹، ص ۲۲۲)

در دین اسلام، تأکید فراوانی بر آرایش زن برای مرد شده و این کار، وسیله‌ای برای برآوردن نیاز زن به خودآرایی است. یکی از راه‌های تعدیل و تحدید خودآرایی، گزینش پوشش مناسب است. تأکید فراوان ادیان الهی بر حجاب برای زنان، به علت وجود گزینه‌ها و نیازهای ویژه زنان است. اگر برای خصلت خودآرایی زنان که سبب عشوه‌گری می‌شود، حکم حجاب ارائه نشود، زنان با گزینه‌های کنترل نشده و نامتعادل و تحت تأثیر شرایط ویژه اجتماعی، بهداشت روانی

را ویران می‌کنند، ولی با حجاب و پوشش مناسب، چارچوب مشخصی برای بهره‌مندی از این ویژگی ذاتی، تعیین می‌شود که از پیدایش فساد اجتماعی و روانی جلوگیری می‌کند. از نظر روانشناختی، نداشتن پوشش مناسب، جوانان را نسبت به زنان بی‌اعتماد می‌کند و رغبت و گرایش به ازدواج و تشکیل خانواده در آنها ایجاد نمی‌شود. از طرفی، حس انتقام‌جویی و کینه‌توزی مرد نسبت به مردان دیگری که بی‌شرمانه همسر یا خواهر او را نظاره می‌کنند، برانگیخته می‌شود و آسیب‌های روانی را به وجود می‌آورد. (معین‌الاسلام، و طیبی، ۱۳۸۰)

آسیب‌های روانی، اجتماعی و اقتصادی تبرج سبب نزول آیه «لَا تَبْرُجْنَ تَبْرُجُ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَى...» (احزاب: ۳۳)، شد. رسول خدا ﷺ درباره کسانی که پوشیدن لباس زیبا را نشانه شخصیت می‌دانند و با پوشیدن آن، خود را از دیگران برتر احساس می‌کنند و انتظار دارند همه چشم‌ها دنبال آنها باشد و همه حسرت لباس آنان را بخورند و آنها را خوشبخت به شمار آورند، می‌فرماید: «مَنْ لَيْسَ ثَوْبًا يَبَاهِي بِهِ لَيْرَاهُ النَّاسُ لَمْ يَنْظُرِ اللَّهُ إِلَيْهِ حَتَّى يَنْزِعَهُ؛ هرکس لباسی بپوشد که به وسیله آن بر مردم مباحثات و تفاخر کند، خداوند به او (به نظر رحمت) نمی‌نگرد تا اینکه لباس را از تن در بیاورد». (محمدی ری‌شهری، ۵۱۴۱۶، ق، ۴۸۱/۸)

«مَنْ لَيْسَ ثِيَابٌ شُهْرَةٌ فِي الدُّنْيَا لَيْسَ اللَّهُ لِبَاسِ الذَّلِيلِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ؛ هرکس در دنیا لباس شهرت بپوشد (لباسی که با آن مشهور شود)، خداوند در روز قیامت، لباس خواری بر او می‌پوشاند». مجلسی دوم، ۵۱۴۱۰، ق، ۳۱۴/۷۹. همچنین پیامبر خدا ﷺ نهی کرده است که لباس برای مباحثات بر مردم پوشیده شود.

۳-۴. آرایش برای غیرشوهر

همان‌گونه که گفته شد، در آموزه‌های دینی بر آرایش و زینت بسیار تأکید و به میل طبیعی زنان به خودآرایی و خودنمایی توجه شده است، ولی آنها را از اینکه برای غیر همسر خود زینت کنند، منع کرده‌اند. رسول خدا ﷺ در فرازی از روایتی می‌فرماید: «إِنَّ مِنْ خَيْرِ نِسَائِكُمْ... الْمُتَبَرِّجَةَ مِنْ زَوْجِهَا الْحِصَانَ عَنْ غَيْرِهِ؛ بهترین زنان شما، زنی است که... برای شوهرش آرایش و خودنمایی کند، ولی خود را از نامحرمان بپوشاند» (مجلسی دوم، ۵۱۴۱۰، ق، ۲۳۵/۱۰۳).

آن حضرت آرایش و زینت زن، برای شوهر را از حقوق شوهر بر همسر می‌شمرد و می‌فرماید: «عَلَيْهَا أَنْ تَطَيَّبَ بِأَطْيَبِ طَيْبِهَا وَ تَلْبَسَ أَحْسَنَ ثِيَابِهَا وَ تَزَيَّنَ بِأَحْسَنِ زِينَتِهَا؛ از جمله حقوق شوهر بر همسر این است که خود را به بهترین عطرها خوش بو کند و بهترین لباس‌هایش را بپوشد و خود را به بهترین صورت تزئین کند». (حرعاملی، ۱۴۰۹ هـ، ق، ۱۱۲/۱۴)

در حدیث معروف مناهی نیز آمده است: «وَنَهَى أَنْ تَتَزَيَّنَ لِغَيْرِ زَوْجِهَا، فَإِنْ فَعَلَتْ كَانَ حَقًّا عَلَى اللَّهِ عَزَّ

وَجَلَّ أَنْ يُحْرِقَهَا بِاللَّأْسِ؛ پیامبر از اینکه زن برای غیر شوهرش آرایش کند، نهی کرد. اگر زن چنین کند، بر خداوند حق است که او را با آتش بسوزاند». (حرعالملی، ۱۴۰۹ هـ ق، ۱۴/۱۱۷)

۵. نتیجه‌گیری

حس زیبایی دوستی، یکی از ابعاد فطری بشری است. بنابراین، زینت همواره مورد توجه انسان‌ها بوده است. اسلام مردان و زنان را به آراستگی، زیبایی، پاکیزگی و از طرفی به حفظ پوشش اسلامی و حجاب فرا می‌خواند. آرایش و زینت به خودی خود برای زن امری مباح، مطلوب و از ضروریات زندگی زناشویی است؛ هرچند اظهار و آشکار کردن آن در مقابل مردان، احکام مختلفی در شرع دارد و گاه جایز است و گاه ممنوع. اگر بیننده، مردی نامحرم باشد، حکم کلی قرآن در این فرض حرمت آشکار کردن زینت بر زن است؛ اما اگر از محارم باشد، آشکار ساختن زینت بر زن جایز است. بی‌توجهی به گزینه خودنمایی و تبرج برای زن زیان‌بخش است. خودنمایی و تبرج بیش از اندازه و خارج از چهارچوب حجاب نیز زیان‌بخش خواهد بود و سلامت روانی زن را به مخاطره می‌اندازد. در ارضای نیازهای روانی نیز باید جانب اعتدال رعایت شود؛ زیرا هرگونه زیاده‌روی در آن موجب از دست رفتن انرژی روانی انسان می‌شود.

فهرست منابع

۱. *قرآن کریم (۱۳۸۹). مترجم: فولادوند، محمدمهدی. قم: چاپخانه بزرگ قرآن کریم.
۲. احسان بخش، صادق (۱۳۶۶). آثار الصادقین. قم: دارالعلم.
۳. احمدزادی، طاهر (۲۰۱۱م). ترتیب القاموس المحيط. قم: دارالفکر.
۴. اسماعیل بن عباد (۱۴۱۴ق). المحيط فی اللغة. بیروت: عالم‌الکتب.
۵. العدنانی، الخطیب (۱۹۹۹م). الملابس والزینة فی الاسلام. قم: مؤسسه الانتشار الاسلامی.
۶. الکلینی، محمدبن یعقوب (۱۳۶۳). الکافی. بی‌جا: بی‌نا.
۷. الهی‌بلندشهری، محمدعاشق (۱۳۹۰). پرتوی از پیام پیامبر: خواجه عبدالله انصاری. تربت جام: بی‌نا.
۸. المقری القیومی، احمد (بی‌تا). مصباح المنیر فی غریب الشرح الکبیر للرافعی. قم: منشورات دارالرضی.
۹. بدران، عبدالقادر (۱۳۹۸ هـ ق). تهذیب. بیروت: دارالمیسره.
۱۰. جزایری، احمد (۱۳۹۱). قلند الدر فی بیان آیات الاحکام. قم: نشر الفقاهه.
۱۱. حرعالملی (۱۴۰۹ هـ ق). وسائل الشیعة. قم: مؤسسه آل‌البتیت.
۱۲. دهخدا، علی‌اکبر (۱۳۷۷). لغت‌نامه دهخدا. تهران: انتشارات دانشگاه.
۱۳. رضوی لکهنوی، محمدباقر (۱۳۴۷ هـ ق). اسداء الرغاب فی مسالة الحجاب المطبوعة المبارکة المرتضویة. مشهد: بی‌نا.
۱۴. شمس‌الدین، محمدمهدی (بی‌تا). حدود پوشش و نگاه در اسلام. بی‌جا: الهدی.
۱۵. طبرسی، فضل بن حسن (۱۴۱۵ هـ ق). مجمع‌البیان فی تفسیر القرآن. بیروت: مؤسسه الأعلمی للمطبوعات.
۱۶. طریحی، فخرالدین (۱۴۱۶ هـ ق). مجمع‌البحرین. تهران: کتاب‌فروشی مرتضوی.
۱۷. عاملی (شهید اول)، محمدبن مکی (۱۴۱۰ هـ ق). اللمعة دمشقیة فی فقه الإمامیة. بیروت: دارالتراث - الدار الإسلامیة.
۱۸. فراهیدی، خلیل بن احمد (۱۴۱۰ هـ ق). العین. قم: نشر هجرت.
۱۹. مجلسی دوم، محمدباقر (۱۴۱۰ هـ ق). بحار الأنوار. بیروت: مؤسسه الطبع و النشر.

۵. محمدی ری شهری، محمد (۱۴۱۶ ه. ق). *میزان الحکمه*. قم: دارالحدیث.
۶. مصطفوی، حسن (۱۳۶۸). *التحقیق فی کلمات القرآن الکریم*. تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
۷. مطهری، مرتضی (۱۳۶۸). *مسئله حجاب*. تهران: شرکت سهامی انتشار.
۸. معین الاسلام، مریم، و طیبی، ناهید (۱۳۸۰). *روانشناسی زن در نهج البلاغه*. قم: عطر سعادت.
۹. هاشمی کاوندی، مجتبی (۱۳۷۹). *مقدمه‌ای بر روانشناسی زن*. قم: بی نا.